

Sivistysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021 (HE 146/2020 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan lausunnon antamista varten valtiovarainvaliokunnalle. Määräaika: 12.11.2020.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut etäkuulemisissa:

- budjettineuvos Merja Leinonen, valtiovarainministeriö
- ylijohtaja Atte Jääskeläinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ylijohtaja Riitta Kaivosoja, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ylijohtaja Eeva-Riitta Pirhonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ylijohtaja Esko Ranto, opetus- ja kulttuuriministeriö
- talouspäällikkö Pasi Rentola, opetus- ja kulttuuriministeriö
- ylijohtaja Mika Tammilehto, opetus- ja kulttuuriministeriö
- neuvotteleva virkamies Elina Rydman, sisäministeriö
- opetusneuvos, yksikön päällikkö Marjo Rissanen, Opetushallitus
- johtaja Paula Tuovinen, Taiteen edistämiskeskus
- pääsihteeri Minttu Korsberg, Valtion liikuntaneuvosto
- ylilääkäri Marke Hietanen-Peltola, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- lastenpsykiatrian ylilääkäri, varatoimintayksikköjohtaja Mirjami Mäntymaa, Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri
- erityisasiantuntija Mari Ahonen-Walker, Suomen Kuntaliitto
- kehittämispäällikkö Jarkko Lahtinen, Suomen Kuntaliitto
- erityisasiantuntija Johanna Selkee, Suomen Kuntaliitto
- erityisasiantuntija Mari Sjöström, Suomen Kuntaliitto
- neuropsykologian erikoispsykologi, PsL Johanna Nukari, Kuntoutussäätiö, Oppimisen tuen keskus
- varatoimintajohtaja Velipekka Nummikoski, Veikkaus Oy
- asiantuntija Saku Lehtinen, Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry
- asiantuntija Satu Ågren, Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry
- puheenjohtaja Hanna Gråsten-Salonen, Koulukuraattorit ry

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

- pääsihteeri Rosa Meriläinen, Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- erityisasiantuntija Sari Jokinen, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- erityisasiantuntija Pauliina Viitamies, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- ylilääkäri Hannele Kallio, Suomen koulu- ja opiskeluterveyden yhdistys Skooppi ry
- toimitusjohtaja Mikko Salonen, Suomen Olympiakomitea
- puheenjohtaja Annarilla Ahtola, Suomen Psykologiliitto ry
- hallituksen jäsen Veli-Matti Hakanen, Suomen Rehtorit ry
- puheenjohtaja Tiina Mäenpää, Suomen Terveystieteiden Liitto STHL ry
- johtaja Kati Kuusisto, Tapahtumateollisuus ry
- varhaiskasvatuksen asiantuntija Jaana Lahdenperä-Laine, Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto VOL
- puheenjohtaja Rosa Meriläinen, Veikkauksen edunvälittäjien verkosto

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- valtiovarainministeriö
- työ- ja elinkeinoministeriö
- Tilastokeskus
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
- Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
- Suomen Akatemia
- Valtion liikuntaneuvosto
- Valtion nuorisoneuvosto
- Ammatillisen koulutuksen tutkimusseura OTTU ry
- Erilaisten oppijoiden liitto
- Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf
- Forum Artis ry
- Koulukino ry
- Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry
- Luovan työn tekijät ja yrittäjät (Lyhty)
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Mielenterveyden keskusliitto
- Sivistystyönantajat ry
- SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
- Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry
- Suomen Lukiolaisten Liitto
- Suomen Luokanopettajat ry
- Suomen Mielenterveys ry
- Suomen nuorisovaltuuskon kattojärjestö Allianssi ry
- Suomen Olympiakomitea
- Suomen Opiskelija-Allianssi - OSKU ry
- Suomen opiskelijakuntien liitto - SAMOK ry
- Suomen Vanhempainliitto ry
- Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry
- Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto VOL

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokan loppusumma vuoden 2021 valtion talousarviossa on 7,012 mrd. euroa, jossa on lisäystä vuoden 2020 talousarvioon nähden 136 milj. euroa. Lisäykset johtuvat hallitusohjelman mukaisista panostuksista kasvatukseen, opetukseen ja koulutukseen, koronaepidemian vaikutusten lieventämiseen sekä indeksikorotusten toteuttamisesta täysimääräisinä.

Vuonna 2021 jatketaan hallitusohjelman tulevaisuushankkeina toteutettavia varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatu- ja tasa-arvohankkeita sekä kompensoidaan rahapelitoiminnan tuoton aleneminen.

Talousarvioesityksellä luodaan edellytyksiä osaamistason ja työllisyyden kasvulle laajentamalla oppivelvollisuutta, osoittamalla rahoitusta jatkuvaan oppimiseen sekä alentamalla varhaiskasvatustaksuja. Toimenpiteillä toteutetaan hallitusohjelman keskeisiä tavoitteita; koulutus- ja osaamistason nostoa, oppimiserojen kaventumista ja koulutuksellisen tasa-arvon lisäämistä.

Talousarvioehdotukseen sisältyvät lisäpanostukset ovat valiokunnan arvion mukaan erittäin tarpeelliset. Valiokunta korostaa yleisesti tarvetta siirtyä sinänsä tervetulleista määräaikaista hankerahoituksista pysyvään perusrahoituksen tason korottamiseen, jolla voidaan edesauttaa koko toimialan nykyistä pitkäjänteisempää kehittämistä. Koulutuksen kehittämiseen tulee aina liittää laajojen uudistusten yhteyteen tutkimusta, arviointia, seurantaa ja uudistusta tukevia kehittämishankkeita. Ajantasaisen tiedon avulla tuetaan uudistamistoimenpiteiden toteuttamista ja tuotetaan tietoa uudistusten tavoitteiden toteutumisesta ja vaikutuksista eri toimijoiden näkökulmasta.

Keskeiset määrärahalisäykset vuonna 2021

Vuonna 2021 oppivelvollisuuden laajentamiseen on varattu 22 milj. euroa ja vuoteen 2024 mennessä lisärahoitus nousee 129 milj. euroon.

Rahapelituottojen edunsaajille osoitetaan vuonna 2021 vuoden 2019 tuloutustasoa vastaava rahoitustaso. Opetus- ja kulttuuriministeriön osuus rahapelituoton alentumisen kompensatiosta on 141,5 miljoonaa euroa.

Koululaisten harrastustoiminnan toteuttamiseen esitetään 14,5 miljoonan euron lisäystä vuodesta 2021 lukien.

Oppilas- ja opiskelijahuollon palveluihin perusopetuksessa ja toisella asteella kohdennetaan 10 miljoonaa euroa vuonna 2021.

Varhaiskasvatukseen soveltuvan tuen mallin rakentamiseen ja toteuttamiseen varataan 15 miljoonaa euroa.

Osana työllisyystoimia varhaiskasvatustaksujen alentamiseen kohdennetaan 70 milj. euroa.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Lukiokoulutukseen esitetään 3,25 milj. euroa lukiolain ja lukiouudistuksen toimeenpanon jatkamiseen.

Ammatilliseen koulutukseen esitetään 27 milj. euroa lähihoitajien koulutuksen lisäämiseen hoitajamitoituksen muutokseen varautumiseksi.

Ammatillisen koulutuksen uudistuksen toimeenpanoa jatketaan ja vuosina 2020—2022 toteutetaan ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma.

Korkeakouluopetuksen ja tieteen määräraha kasvaa 78 milj. eurolla verrattuna vuoteen 2020. Korkeakoulujen indeksikorotusten osuus kasvusta on noin 50 milj. euroa.

Aineistojen digitointiin osoitetaan Kansallisarkistolle 1,5 miljoonaa euroa. Kansallisarkiston toimintamenojen tasokorotus jatkuu. Korotus oli 1,5 miljoonaa euroa vuonna 2020 ja on 1,4 miljoonaa euroa vuonna 2021 ja 1 miljoonaa euroa vuodesta 2022 lähtien.

Varastokirjastolle on kohdennettu 118 000 euron tasokorotus.

Opintotuen määrärahat kasvavat noin 26 milj. euroa verrattuna vuoteen 2020.

Esittävän taiteen vapaan kentän rahoitus kasvaa 4,5 milj. euroa verrattuna vuoteen 2018. Vuonna 2022 rahoitusjärjestelmän uudistus laajenee koskemaan myös esittävän taiteen valtionosuuksia.

Vuonna 2021 museoiden, teattereiden ja orkestereiden valtionosuuksiin ja -avustuksiin varatut määrärahat kasvavat 3,7 milj. euroa.

Kulttuurimatkailua vahvistetaan 3 miljoonalla eurolla ja lastenkulttuurin tukemiseen on lisätty 3 miljoonaa euroa vuodelle 2021.

Kansallisteatterin peruskorjausta rahoitetaan 50 milj. eurolla vuosina 2020—2022 ja Saamelaismuseo Siidan perusparannukseen ja laajennukseen liittyvän näyttelyn ja kalustamisen kustannuksiin osoitetaan 1,385 miljoonaa euroa vuonna 2021.

Taiteen ja kulttuurin toimialan virastojen toimintamenoihin esitetään ensi vuodelle yhteensä 41,5 miljoonaa euroa, joka vastaa vuoden 2020 tasoa.

Yksityisen kopioinnin hyvityksen määräraha pysyy 11 milj. eurossa vuonna 2021.

Liikuntapoliittisen selonteon linjausten mukaisiin toimenpiteisiin esitetään erillistä 6,2 milj. euron määrärahaa vuoden 2021 talousarviossa.

Vuonna 2021 nuorten työpajatoimintaan kohdennetaan 16,3 milj. euroa ja etsivään nuorisotyöhön 12,3 milj. euroa.

Vuoden 2021 täydentävässä talousarvioesityksessä on lisäksi tarkoitus kohdentaa rahoitusta opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan tulevaisuusinvestointeihin.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Valiokunta käsittelee erikseen talousarvioehdotukseen liittyvät hallituksen esitykset laiksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilusta (HE 149/2020 vp), oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (173/2020 vp) ja laiksi varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista annetun lain 5 §:n muuttamisesta (HE 198/2020 vp). Valiokunta laatii niistä erilliset mietinnöt.

Tätä lausuntoa varten valiokunta on kuullut asiantuntijoita perustaitojen oppimisesta, varhaisen tuen toimivuudesta, kulttuurialan nykytilasta ja rahapelitoiminnan tuottojen merkityksestä hallinnonalalle tulevina vuosina.

Oikeus oppia- ja Oikeus osata -kehittämisohjelmat

Oikeus oppia -kehittämisohjelmalla edistetään oppimista, tasa-arvoa ja hyvinvointia sekä vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua. Tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä oppimiseroja sekä vahvistaa oppimisen tukea. Ohjelmalla tuetaan muun muassa varhaiskasvatuksen ja koulujen johtamisjärjestelmien ja osaamisen kehittämistä vahvistamalla johtajien osaamista erityisesti koulutukselliseen tasa-arvoon, inklusioon, eriarvoistumiskehitykseen sekä moniammatillisen yhteistyön kehittämiseen liittyen.

Perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämiseen on varattu kolmen vuoden aikana 180 miljoonaa euroa ja varhaiskasvatuksen laadun ja tasa-arvon kehittämiseen 125 miljoonaa euroa.

Osana Oikeus oppia -kehittämisohjelmaa on perustettu eräitä merkittäviä työryhmiä, joista koulutuksellisen tasa-arvon ja positiivisen erityiskohtelun edistämistoimia varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa valmistelevalle työryhmälle tehtävänä on tehdä tarvittavat lainsäädäntöesitykset, jotta tasa-arvorahasta ja positiivisesta erityiskohtelusta saataisiin pysyvä osa varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen rahoitusjärjestelmää. Tasa-arvotyöryhmä valmisteleekin ehdotuksen eriarvoistumisen vastaisiksi toimenpiteiksi kesään 2021 mennessä.

Oppimisen tuen, lapsen tuen ja inklusion edistämistoimia varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa valmistelevalle työryhmälle tehtävänä on tehdä lainsäädäntöehdotuksia lähikoulu- ja lähipäiväkotiperiaatteen vahvistamiseksi sekä henkilöstön tukeen liittyvän osaamisen lisäämiseksi varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa.

Osana Oikeus oppia -kehittämisohjelmaa käynnistetään kansalliset selvitykset perusopetukseen valmistavan opetuksen tilanteesta ja vaikuttavuudesta sekä selvitys oppilaan oman äidinkielen opetuksen tilanteesta ja vaikuttavuudesta. Selvitysten tulosten pohjalta laaditaan toimenpideehdotukset valmistavan opetuksen ja oman äidinkielen opetuksen kehittämiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkistanut kesäkuussa opinto-ohjauksen kehittämisohjelman vahvistamaan opinto- ja oppilaanohjausta perusopetuksessa ja toisella asteella.

Perusopetuksen arviointiperusteiden uudistaminen on osa hallitusohjelman toimeenpanoon käynnistettyä perusopetuksen laatu- ja tasa-arvo-ohjelmaa oppimistulosten parantamiseksi ja eriarvoisuuden vähentämiseksi. Opetushallitus laatii tarkemmat päättöarvioinnin kriteerit opetussuunnitelman perusteisiin. Kriteerit tulevat voimaan vuoden 2021 alussa, ja otetaan kaikissa peruskouluissa käyttöön 1.8.2021.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Ammatillisessa koulutuksessa Oikeus osata -ohjelman tavoitteena on varmistaa ammatillisen koulutuksen laatua ja tukea toiminnan jatkuvaa parantamista ammatillisen koulutuksen laatustrategian vaikuttavuustavoitteiden ja linjausten mukaisesti. Lisäksi ohjelman tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä sukupuolesta, sosioekonomisesta taustasta, asuinpaikasta tai tuen tarpeesta johtuvia eroja oppimisessa ja oppimistuloksissa ja edistää näin tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ammatillisessa koulutuksessa.

Kehittämishjelma tukee myös hallituksen keskeisten toimenpiteiden, kuten oppivelvollisuuden laajentamisen, jatkuvan oppimisen uudistuksen sekä kotouttamista tukevien kehittämistoimien, valmistelua. Kehittämishjelmalla jatketaan ja tehostetaan ammatillisen koulutuksen reformin toimeenpanon tukemista. Ammatillisen koulutuksen opettajien ja ohjaajien palkkaamiseen on tarkoitus kohdentaa yhteensä 150 miljoonaa euroa vuosille 2021—2022.

Lisäksi toteutetaan Opinto-ohjauksen kehittämishjelma tiiviissä yhteydessä oppivelvollisuuden laajentamisen valmisteluun, Oikeus oppia -ohjelmaan sekä Oikeus osata -ohjelmaan sekä valmistelussa olevaan lukiokoulutuksen laatuohjelmaan.

Perustaitojen oppiminen ja varhaisen tuen toimivuus

Perustaidot

Sivistysvaliokunta korostaa, että lukutaito on avaintaito niin opiskelussa kuin työelämässäkin. Se on avaintaito hahmottaa maailmaa ja ottaa osaa siihen. Lukutaito ja lukuharrastus ovat myös vahvasti yhteydessä muiden aineiden, kuten matematiikan ja luonnontieteiden, oppimiseen ja osaaamiseen. Sillä on yhteys myös mm. luovuuteen, empatiakykyyn ja yksilön hyvinvointiin.

Tutkimusten mukaan perustaitojen oppimiseen liittyvät peruslähtökohdat ovat maassamme edelleen kunnossa ja Suomi on edelleen kansainvälisesti tarkasteltuna lukutaidon kärkimaiden joukossa. Lähes kolmella lapsesta neljästä (71 %) oli peruskoulun aloitusvaiheessa vähintäänkin kohtuulliset perustaidot lukemisessa, laskemisessa ja numeroissa. Positiivista on myös se, että koulujen väliset erot ovat Suomessa pieniä, vaikkakin oppilaiden välinen vaihtelu oppimistuloksissa on selkeässä kasvussa.

Ongelmia on kuitenkin etenkin heikosti pärjäävien oppilaiden osalta. Vuoden 2018 PISA-tutkimuksen mukaan erinomaisten lukijoiden osuus on säilynyt ennallaan, mutta heikkojen lukijoiden osuus (13,5 %) on kasvanut yli 5 % verrattuna yhdeksän vuoden takaiseen vastaavaan tutkimukseen. ICILS-tutkimuksessa, jossa tarkastelun kohteena oli 8.-luokkalaisten tietoteknologiaa hyödyntävä monilukutaito ja erityisesti lukemisen ja tuottamisen taidot uuden tiedon tuottamiseksi, heikkojen osaajien osuus oli vielä selvästi korkeampi, noin kolmannes oppilaistamme.

Sivistysvaliokunta painottaa lukutaidon tukemisen merkitystä jo varhaiskasvatuksessa, sillä tutkimuksen mukaan ennen kouluikää tapahtuva lukemiseen liittyvä toiminta (esim. lapselle lukeminen, kirjainpeleillä pelaaminen jne.) selittää merkittävän osan lukutaidon osaamisesta vielä neljännelläkin luokalla. Heikon lukutaidon omaavat kansalaiset ovat vaarassa syrjäytyä niin opinnoissa, työelämässä kuin yhteiskunnassa yleensäkin, sillä luku- ja kirjoitustaidot ovat edellytys lähes kaikelle osallistumiselle yhteiskunnassamme.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Suomalaisnuorten matematiikan osaaminen on PISA-tutkimusten mukaan heikentynyt huomattavasti 2000-luvun alun huippuajoista. Heikon matematiikan taidon omaavien oppilaiden osuus on kasvanut vuodesta 2003 (8,8 %) lähes kaksinkertaiseksi vuoteen 2018 (15 %). Vastaavasti hyvin matematiikkaa osaavien osuus on puolittunut vuodesta 2003 (23,4 %) vuoteen 2018 (11,1 %) mennessä.

Sivistysvaliokunta painottaa, että perustaitojen oppimisen kehittämiseen on tärkeää panostaa koko opintopolulla varhaiskasvatuksesta asti, sillä ennakoivat toimenpiteet ehkäisevät tarvetta korjaaville toimenpiteille perusopetuksen jälkeen ja helpottavat siirtymistä toiselle asteelle. Valiokunta painottaa myös vireillä olevia päättöarvioinnin kehittämistoimia, joilla pyritään parantamaan peruskoulun suorittaneiden perusosaamisen riittävyttä toisen asteen opinnoissa.

Uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) on yhdeksi kaikki oppiaineet leikkaavaksi kokonaisuudeksi nostettu monilukutaito. Monilukutaito sisältää erilaisia lukutaitoja, kuten peruslukutaidon, numeerisen lukutaidon, kuvallukutaidon ja medialukutaidon. Monilukutaidon kehittyminen luo perustaa muulle oppimiselle ja opiskelulle. Monilukutaidon kehittyminen alkaa jo varhaislapsuudessa ja jatkuu koko elämän ajan.

Valiokunta toteaa, että monilukutaidon opetus on tähän asti ollut ennen kaikkea äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen sisältöä. Asiantuntijalausunnon mukaan monilukutaidon opetus ei toteudu opetussuunnitelman tavoittelemalla tavalla. Jatkossa tarvitaan enemmän kannustusta ja sitoutumista myös muiden oppiaineiden opettajille tuoda monilukutaidon sisältöjä opetukseensa.

Monilukutaidon edistämiseen liittyy myös koulujen suuri tarve saada luvallista audiovisuaalista materiaalia käyttöönsä. Opetushallitus maksaa koulujen puolesta momentilta 29.01.02 (Opetushallituksen toimintamenot) vuonna 2021 enintään 14 676 700 euroa tekijänoikeuslakiin perustuvien kopiointi- ja muiden käyttöoikeuskorvausten sekä kopiointia, tallennusta ja käyttöoikeuksia koskevan tiedotus- ja selvitystoiminnan menojen maksamiseen. Näihin lupiin ei kuulu lainkaan elokuva, ja tarvittavien esitysoikeuksien hankkiminen vaatisi lausunnon mukaan määrärahan korottamista 3,5 miljoonalla eurolla. Sivistysvaliokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle riittävän määrärahan varaamista tähän tarkoitukseen siten, että se sisältää myös elokuvien esitysoikeuksien hankkimisen.

Lasten ja nuorten lukutaitoa on viime vuosina edistetty Opetushallituksen yhteydessä toimivan Lukuliikkeen avulla. Vuonna 2020 Lukuliike edistää myös aikuisten lukutaitoa osana jatkuvaa oppimista. Syksyn 2020 aikana perusopetuksen Pilottikoulujen toimintaa tukemaan on kehitetty Niilo Mäki -instituutin paikallista lukutaitotyötä tukeva työkalu. Nykyisellä rahoituksella ei ole ollut mahdollisuutta toteuttaa Lukuliike koulussa -pilottia esimerkiksi ruotsinkielisissä kouluissa.

Valiokunta pitää luku- ja kirjoitustaidon edistämistä erittäin tärkeänä. Eduskunta on lisännyt vuoden 2020 talousarvioon 1,5 miljoonaa euroa luku- ja kirjoitustaidon parantamiseen. Käsiteltävänä olevassa talousarvioehdotuksessa määrärahaa on varattu vain miljoona euroa. Sivistysvaliokunta esittää, että lukutaitostrategian loppuun saattamiseen ja pysyvän Lukutaito-ohjelman toteuttamiseen lisätään 500 000 euroa. Valiokunta pitää tärkeänä Lukuliikkeen toiminnan ylläpitämistä ja vahvistamista siten, että pilottikoulujen toimintaa voidaan levittää koko maahan ja myös ruotsin- ja saamenkielisiin kouluihin.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

E-aineistojen ja palvelujen tarjonnassa ja käyttöönnotossa on kuntakohtaisia eroja, jolloin kansalliset eivät ole yhdenvertaisessa asemassa. Digitaalisuus mahdollistaa yhtenäisemmän tarjontalustan ja pääsyn palvelujen piiriin asuinpaikasta riippumatta. eKirjaston pilottihankkeessa kehitetään digimedian alueellista saatavuutta ja tasa-arvoa yhteistyössä kuntakentän ja kustantajien kanssa. eKirjasto tarvitsee saadun lausunnon mukaan kehittämiseen ja ylläpitoon pysyvän ja erillisen valtion rahoitusinstrumentin kuntien omarahoituksen lisäksi. Sivistysvaliokunta esittää, että yleisten kirjastojen toiminta-avustuksiin lisätään 2 miljoonaa euroa yleisten kirjastojen yhteisen eKirjaston kehittämiseen ja ylläpitoon.

Sukupuolen ja sosioekonomisen taustan vaikutus

Vuoden 2018 PISA-tutkimuksessa ero lukutaidossa oli noin 50 PISA-pistettä tyttöjen hyväksi. Tämä vastaa laskennallisesti reilun vuoden oppimäärää perusopetuksessa. Vaikka sekä tyttöjen ja poikien tulokset ovat olleet laskussa, tämä ero on pysynyt samana. Pojista noin 20 % on heikkoja lukijoita, kun taas tytöistä vain 7 %. Hyviä ja erinomaisia lukijoita on tytöistä lähes 20 %, pojista alle 10 %.

Matematiikan osalta PISA 2018 -tutkimuksessa poikien kokonaistulokset painoutuivat hieman tyttöjä enemmän heikommille suoritusasteille. Vastaava sukupuolten välinen ero näkyi tuloksissa jo vuoden 2015 arvioinnissa. Myös neljäsluokkalaisia analysoineen TIMMS-tutkimuksen mukaan tytöt ovat säilyttäneet tasonsa matematiikassa, mutta poikien osaaminen on heikentynyt. Erityisopetustilastojen tarkastelu vahvistaa oppimistulosten arviointien esille tuomaa kuvaa heikkojen osaajien osuuden ja tyttöjen ja poikien välisten osaamiserojen kasvusta.

Tutkimusten mukaan lukutaidon taso on laskenut eniten heikoimpaan sosioekonomiseen neljännekseen sijoittuvien perheiden lapsilla. Merkittävin syy tähän eroon arvioidaan olevan se, että korkeamman sosioekonomisen aseman perheissä nuoria kannustetaan enemmän opiskelemaan ja tavoittelemaan korkeampaa koulutusta sekä osoitetaan arvostusta lukemista kohtaan. Kotitaustan vaikutus näkyy myös matematiikan ja luonnontieteiden osalta TIMMS-tutkimuksessa. Sosioekonomiset erot selittävät tutkimusten mukaan myös maassamme esiintyviä alueellisia eroja, jotka sinänsä ovat tutkimusten mukaan vähäisiä.

Vastaavasti maahanmuuttajataustaisten oppilaiden koulumenestys ja oppimistulokset ovat yhteydessä oppilaan kulttuuriseen taustaan ja kotona puhuttuun kieleen, mutta myös mm. sosioekonomiseen taustaan ja tuen puutteeseen.

Sivistysvaliokunta toteaa, että tukea saavien oppilaiden osuudet perusopetuksessa ovat kasvaneet viime vuosina ja että pojista oppimisen ja koulunkäynnin tuen piirissä on selvästi suurempi osuus kuin tytöistä. Tuen tarjonta painottuu myös selvästi perusopetuksen viimeisille luokka-asteille. Valiokunta arvioi, että perustaitojen ja jatko-opintovalmiuksien turvaamisen näkökulmasta on erittäin huolestuttavaa, että osa perusopetuksen päättävistä tarvitsee vielä oppimiselleen ja koulunkäynnilleen tukea. Osaamiserojen pienentämisen näkökulmasta on panostettava nykyistä varhaisemmassa vaiheessa heikoimmin osaaviin ja eniten oppimisessaan tukea tarvitseviin. Poikien osaamistason heikentymiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota opetuksen yleisessä suunnittelussa ja kehittämisessä ja harkittava myös erityisesti pojille sopivia tukitoimia ja erityisiä opetusjärjestelyjä, sukupuolten tasa-arvo huomioon ottaen.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Subjekttiivisen varhaiskasvatusoikeuden rajauksen purkaminen 1.8.2020 lukien ja henkilöstömitoituksen pienentäminen päiväkodeissa 1:7:ään kolme vuotta täyttäneiden lasten osalta ovat osaltaan edistäneet lapsen oikeutta saada täysipainoista varhaiskasvatusta ja varmistaneet sen, että perheen sosioekonominen asema tai asuinpaikka ei vaikuta lapsen varhaiskasvatusoikeuden laajuuteen.

Varhaisen tuen toimivuus

Valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan oppimisvaikeudet ovat aikuisuuteen jatkuesaan tutkitusti yhteydessä matalampaan koulutustasoon ja työttömyyteen sekä psyykkiseen oireiluun, kuten masennukseen, ahdistukseen ja heikkoon itsetuntoon. Oppimisvaikeuksilla on yhteys myös koulukiusaamiskokemuksiin ja koettuun yksinäisyyteen, jotka ovat osaltaan riskitekijöitä psyykkiselle hyvinvoinnille. Monet lievät oppimisvaikeudet helpottuisivat, jos lapset saisivat tuen ensimmäisinä vuosina jo varhaiskasvatuksessa ja koulussa.

Sivistysvaliokunta painottaa, että riittävällä varhaisella tuella voidaan melko pienilläkin toimilla ehkäistä oppimisvaikeuksien rinnakkaisseurauksien kasautuminen ja varmistaa suotuisa opintopolku ja työllistymismahdollisuudet kaikille oppimisvaikeuksista huolimatta. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää kehittää ja resursoida varhaisen tuen antamista varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa.

Sivistysvaliokunta korostaa vuonna 2020 toimintansa aloittaneen laajan tuen ja inklusion kehittämisen työryhmän työn merkittävyyttä lasten ja nuorten yhdenvertaisen ja riittävän aikaisen tuen saamisen varmistamiseksi koko maassa. Tuen toimintojen kehittämiseen ja toteuttamiseen on saadun selvityksen mukaan varattu pysyvää rahoitusta 15 miljoonaa euroa alkaen vuodesta 2021.

Sivistysvaliokunta pitää erittäin tärkeänä saada lainsäädäntöön yhtenäiset oppimisen ja kehityksen tuen muodot varhaiskasvatuksesta keskiasteelle. Varhaiskasvatuksen tuen määritelmät tulee mahdollisuuksien mukaan yhtenäistää esi- ja perusopetuksen tuen määritelmien kanssa. Valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden viesti on se, että tuen järjestämisessä on nykyään puutteita varhaiskasvatuksessa ja kaikilla koulutusasteilla.

Varhaiskasvatuksessa toteutuvasta lapsen kehityksen ja oppimisen tuesta vuonna 2017 tehdyn selvityksen mukaan kuntien käytännöt lapsen kehityksen ja oppimisen tuen toteuttamisen osalta ovat kirjavina. Lapset saavat tarvitsemansa tuen selvästi useammin esiopetuksessa kuin varhaiskasvatuksessa.

Kunnissa odotetaan valtakunnan tason linjausta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen toteuttamiseksi. Tutkimuksen mukaan kolme tärkeintä syytä siihen, miksi lapsen tukitoimia ei ole voitu järjestää kaikille tarvitseville, olivat resurssipula, henkilöstön vaihtuvuus ja puutteet varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimintakäytännöissä.

Suurin puute esi- ja perusopetuksessa käytössä olevan kolmiportaisen tuen toimivuudessa on asiantuntijalausunnon mukaan se, että tehostetun ja erityisen tuen raja on epäselvä eikä millään tuen portaalla oleminen takaa konkreettisia tukitoimia. Oppilaan oikeutta tarvitsemaansa välittö-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

mään oppimisen ja koulunkäynnin tukeen tulkitaan hyvinkin kirjavasti. Valiokunta esittää, että tuen tarpeen määrittelyä on hyvä selkeyttää riittävän tuen saamisen turvaamiseksi.

Lausuntojen mukaan oppimisvaikeuksiin liittyvä neuropsykologinen näkökulma samoin kuin mielenterveyteen liittyvä psykologinen näkökulma pitää huomioida paremmin kolmiportaisen tuen toteutuksessa. Sivistysvaliokunta korostaa myös tunne- ja vuorovaikutustaitojen oppimisen tärkeyttä, kun halutaan vähentää kiusaamista ja siitä mahdollisesti seuraavia pitkäaikaisiakin jakamisen ja mielenterveyden ongelmia.

Vuonna 2019 voimaan astunut lukiolaki säättää opiskelijalle oikeuden erityisopetukseen. Monet lukiot tarjoavat erityisopetusta jo nyt, mutta lain velvoite tulee voimaan uusien lukion opetussuunnitelmien myötä 1.8.2021. Erityisopetuksen toteuttamistavat ja tarve vaihtelevat lukion opiskelijoista ja oppilaitoksesta riippuen. Erityisopetuksen käytänteet uuden opetussuunnitelman pohjalta hakevat myös vielä muotoaan.

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijalle ei ole säädetty vastaavaa oikeutta osa-aikaiseen erityisopetukseen kuin lukioon on tulossa 1.8.2021. Ammatillisessa koulutuksessa on vasta tukipäätöksen jälkeen saatavissa erityistä ja vaativaa erityistä tukea. Käytännössä suuri osa peruskoulussa tehostettua tukea tarvinneista oppijoista jää siten asiantuntijalausunnon mukaan ammatillisessa koulutuksessa ilman tarvitsemaansa tukea.

Valiokunta korostaa tässäkin yhteydessä varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen alkuopetuksen vahvaa yhteyttä sekä niiden merkitystä lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle ja oppimisen polulle ja pitää tärkeänä, että kolmiportainen tuki ja oppilashuoltoa vastaava sääntely sisällytetään myös varhaiskasvatukseen. Tämä selkeästi edistäisi ongelmien varhaista tunnistamista sekä lapsen ja perheen tukemista. Lisäksi tarvitaan moniammatillisen yhteistyön vahvistamista eri toimijoiden, kuten neuvolan, lapsipsykiatrian, nuorisopsykiatrian, neuropsykologian, lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välillä. Alueellista eriarvoisuutta em. palvelujen saatavuudessa tulee vähentää. Myös kouluterveydenhuoltoa tulee vahvistaa, ja valiokunta muistuttaa myös perhekeskusten mahdollisuudesta tarjota matalan kynnyksen tukea ja vertaisverkostoja ja lisätä siten perheiden voimavaroja.

Oppilaat ovat lausuntojen mukaan eriarvoisessa asemassa oppilas- ja opiskeluhuollon palvelujen suhteen. Sekä suomen- että ruotsinkielisiä koulupsykologeja ja -kuraattoreita on liian vähän. Joissakin kunnissa oppilaat voivat joutua jonottamaan useita kuukausia päästäkseen psykologisiin tutkimuksiin, myös koululääkärille pääsyä joutuu jonottamaan. Palvelujärjestelmän ongelmana usein on, että vaikka koulussa lasten erityistarpeet tunnistetaan, monet jäävät ilman tarvittavia jatkotutkimuksia ja tukitoimia. Syynä tähän ovat muuan muassa riittämättömät resurssit, pirstaleiset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja asiakastietojärjestelmien välinen kuilu sekä osajien puute.

Psykologi- ja kuraattorimitoitukseen on varattu perusopetuksen ja toisen asteen oppilas- ja opiskeluhuollon parantamiseksi pysyvää rahoitusta 10 milj. euroa vuonna 2021, 20 milj. euroa vuonna 2022 ja 29 milj. euroa vuodesta 2023 lukien. Sivistysvaliokunta pitää tätä lisäpanostusta hyvänä ja korostaa, että valmisteilla oleva sote-uudistus ei saa toteutuessaan heikentää psykologien ja kuraattorien yhteyttä koulun ja oppilaitoksen työhön. Oppilaiden ja opiskelijoiden on tärkeää

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

päästä helposti ja joustavasti psykologin ja kuraattorin vastaanotolle. Valiokunta muistuttaa, että psykologin ja kuraattorin työstä huomattava osa on yhteisöllistä opiskeluhuoltoa, jonka toteuttamisessa sijainti koulussa tai oppilaitoksessa on olennaisen tärkeää.

Asiantuntijalausunnoissa on korostettu psykologien ja kuraattorien lukumäärän riittämättömyyttä oppilas- ja opiskelijamäärään nähden. Esimerkiksi perusopetuksessa kuraattorien oppilasmäärä on alimmillaan 700 ja suurimmillaan 2 099 oppilasta ja toimipisteiden määrä vaihtelee yhdestä kahteentoista. Asiantuntijan mukaan suurilla oppilas- ja toimipisteiden lukumäärillä on mahdollon vastata oppilas- ja opiskelijahuoltolain velvoitteisiin ja oppilaiden tuen tarpeisiin.

Psykologien osalta tilanne on samankaltainen, ja psykologin vakansseja arvioidaan puuttuvan noin 500. Vajetta on etenkin toisella asteella ja ammatillisessa koulutuksessa.

Lausuntojen mukaan psykologien ja kuraattorien riittävä määrä edellyttää vuositasolla lisäpanostuksia. Samalla muistutetaan, että varhainen tuki maksaa itsensä takaisin monin verroin. Lisäksi on pidetty tärkeänä, että suunnitteilla oleva opiskeluhuollon psykologien ja kuraattorien sitova mitoitus määritellään tarpeen, ei käytettävissä olevan rahamäärän, mukaan.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstöresurssien mahdollinen kiintiöinti oppilasmäärää kohden toteutetaan pitkällä aikajänteellä siten, että henkilöresurssit vastaavat todellista avun tarvetta.

Opettajankoulutus

Sivistysvaliokunta korostaa, että opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittäminen on välttämätöntä, jotta jokaisella oppijalla on tasa-arvoinen mahdollisuus saada laadukasta opetusta kaikilla koulutusasteilla pätevilta opettajilta. Opettajankoulutusfoorumi on perustettu kehittämään opettajankoulutusta, ja se on saanut keväällä 2019 jatkokauden, joka kestää vuoden 2022 loppuun. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) selvityksessä todetaan, että Opettajankoulutusfoorumin toiminta on ollut tuloksekasta, ja raportissa esitetään, että opettajankoulutuksen kehittämiseksi tarvitaan pysyvä kansallinen rakenne kehittämistyön vakiinnuttamiseksi.

Sivistysvaliokunta korostaa opettajien riittäviä valmiuksia tunnistaa ja tukea erityistä tukea tarvitsevia oppilaita, esimerkiksi erilaisista oppimisvaikeuksista, neuropsykologisista ongelmista ja mielenterveyspulmista kärsiviä oppilaita. Myös sellaisissa tapauksissa, kun vaikeus on tunnistettu terveydenhuollon tai pedagogisten selvittelyjen yhteydessä, opettajilta saattaa saadun lausunnon mukaan puuttua tutkittuun tietoon perustuvia menetelmiä näiden lasten ja nuorten tukemiseen koulussa. Valiokunta esittää, että opettajien täydennyskoulutukseen varataan 2 miljoonaa euroa.

Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että luokanopettajan ja aineenopettajan koulutukseen lisätään erityispedagogiikkaa ja tietoa oppimis- ja neuropsykologisista vaikeuksista ja tunne-elämän ja sosiaalisten vaikeuksien aiheuttamista haasteista. Koulupsykologin ja erityisopettajan välistä yhteistyötä pitää myös entisestään lisätä.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Valiokunta korostaa myös tarvetta kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmalliseen kehittämiseen varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa. Kiusaamisella on pitkäaikaisia haittavaikutuksia lasten ja nuorten kehitykseen, oppimiseen ja mielenterveyteen. Opettajat tarvitsevat koulutusta turvallisten ryhmien rakentamiseen ja ylläpitämiseen sekä lasten ja nuorten tunne- ja vuorovai-
kustaitojen vahvistamiseen sekä seksuaali- ja tasa-arvokasvatukseen.

Koronapandemian vaikutukset

Kansallisten tutkimusten ja selvitysten perusteella voidaan arvioida, että oppimisvaje ja yksinäisten ja ahdistuneisuutta kokevien lasten määrä on kevään poikkeusolojen aikana lisääntynyt. Tutkimustieto antaa viitteitä siitä, että perheiden kyky tukea lasten ja nuorten oppimista ja hyvinvointia vaihtelee runsaasti, ja kriisitilanteessa perheiden väliset erot korostuvat. Vanhempien pahoinvointi ja vanhemmuuden ongelmat vaikuttavat myös lasten ja nuorten hyvinvointiin ja stressitasoihin. Etäopiskeluajan kielteiset vaikutukset näyttävät kasautuneen samoille perheille ja lapsille.

Selvitysten mukaan etäopetus sopii osalle oppilaista hyvin ja he kokivat oppivansa kotona tehokkaammin kuin koulussa. Kuitenkin lähes puolet yläkoululaisista ja kolmannes alakoululaisista arvioi oppineensa etäopetuksen aikana vähemmän kuin tavallisesti ja oppimisen ja koulunkäynnin tuki toteutui rehtoreiden, opettajien ja vanhempien mukaan normaalitilannetta heikommin. Noin puolet huoltajista koki lapsen poikkeusolojen koulunkäynnin ja siihen liittyneiden poikkeusjärjestelyiden lisänneen heidän stressiään. Huoltajan velvollisuuksien ja koulunkäynnin yhteensovittaminen koettiin haastavaksi. Erityisesti alakoululaisten huoltajat kokivat lapsensa koulunkäynnistä huolehtimisen kuormittaneen heitä. Lähes neljä viidestä alakoululaisten ja noin puolet yläkoululaisten huoltajista oli käyttänyt päivittäin enemmän aikaa lapsen koulunkäynnin tukemiseen kuin normaalitilanteessa.

Tutkimuksen mukaan erityinen ja tehostettu tuki oli vähäistä etäopetuksen aikana. Kyselyyn vastanneiden vanhempien mukaan jopa 44 prosenttia lapsista ei saanut minkäänlaista erityistä tai tehostettua tukea korona-kevään etäopetuksen aikana. Lisäksi 18 prosentilla lapsista tuen määrä väheni verrattuna lähiopetukseen. Koronapandemian aikainen etäopetus kuormitti erityistä tai tehostettua tukea saavien lasten perheiden arkea ja heikensi huomattavasti vanhempien voimavaroja. Jopa 65 prosenttia vanhemmista kertoi, että koki omat voimavaransa etäopetuksen aikana huonommaksi tai selvästi huonommaksi kuin aikaisemmin. Oppilaat olivat eriarvoisessa asemassa riippuen tuen tarpeesta ja huoltajien tarjoamasta tuesta.

Lukuvuonna 2020—2021 pyritään paikkaamaan kevään pitkän etäopetusjakson synnyttämää osaamisvajetta eduskunnan myöntämän 84 miljoonan euron lisämäärärahan puitteissa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on jakanut määrärahan heinäkuussa varhaiskasvatukseen ja esi- ja perusopetukseen valtion erityisavustuksena koronaviruksen aiheuttamien poikkeusolojen vaikutusten tasoittamiseen.

Valtionavustus on tarkoitettu lasten ja oppilaiden kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseen ja varhaiskasvatuksen digitoimintakulttuurin kehittämiseen koronaviruksen aiheuttamien poikkeusolojen vaikutusten tasoittamiseksi. Arvion mukaan eniten avustusta käytetään varhaiskasvatuksen osalta henkilöstön palkkaamiseen, esimerkiksi erityisopettajiin, opettajiin, sosiono-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

meihin ja avustajiin sekä henkilöstön osaamisen kehittämiseen. Esi- ja perusopetuksen osalta yleisimpiä käyttökohteita ovat opetushenkilöstön palkkaaminen, esimerkiksi erityisopettajat, resurssiopettajat ja koulunkäynninavustajat, sekä opetusresurssien vahvistaminen eli opettajien lisätunnit ja tukiopetuksen ja jakotuntien lisääminen sekä henkilöstön osaamisen kehittäminen.

Sivistysvaliokunnan saamista lausunnoissa on viitattu koronapandemian jatkumiseen edelleen ja korostettu, että vaikka pandemia saataisiin hallintaan seuraavan vuoden kuluessa, ei se poista tarvetta tehostetulle lisä- ja tukiopetuksen ja tuen antamiselle eri koulutusasteilla. Sivistysvaliokunta pitää välttämättömänä, että hallitus seuraa pandemiasta johtuvaa erilaisen tuen tarvetta kaikilla koulutusasteilla ja varmistaa tähän tarvittavan lisärahoituksen tuleville vuosille.

Kulttuurin ja liikunnan toimialat

Koronakriisi toi näkyviin kulttuurin ja taiteen sekä liikunnan ja urheilun toiminta-alan laajan merkityksen

Koronaviruksesta aiheutunut kriisi on tuonut esille taiteen ja kulttuurin sekä liikunnan ja urheilun yhteiskunnallisen ulottuvuuden laajuuden ja merkittävyyden. Keväällä 2020 alkaneella koronapandemialla on ollut monia merkittäviä negatiivisia vaikutuksia koko luovan sektorin ja tapahtumateollisuuden toimialalla. Lähinnä kokoontumisten ja tilojen aukioloaikojen rajoitusten seurauksena alan toimijoiden työt loppuivat nopeasti. Pääsylipputulot sekä lähes kaikki kansainväliset tulot jäivät saamatta.

Alan toimijoiden tilanteen vaikeutumisen ohella tilanne on vähentänyt ihmisten mahdollisuuksia liikkumiseen ja muuhun harrastamiseen sekä taiteesta ja kulttuurista nauttimiseen ja elämysten kokemiseen. Itsensä kehittämisen ja hyvinvoinnista huolehtimisen edellytykset osin muuttuivat ja osin heikkenivät eri ikäryhmissä.

Esimerkiksi ihmisten liikuntaa koskevien tutkimusten mukaan koronapandemiaan liittyvät rajoitustoimet ovat vähentäneet osan väestöstä liikkumista entisestään. Väestön liian vähäisen liikunnan yhteiskunnalliset kustannukset ovat vuositasolla arviolta yli kolme miljardia euroa.

Lasten ja nuorten liikkuminen väheni koronapandemian aikana merkittävästi erityisesti arkipäivinä. Ero kahden vuoden takaiseen on jopa kymmeniä prosentteja. Muutosta vaikuttavat selittävästi erityisesti koulupäivän aikaisen liikkumisen ja koulumatkaliikunnan vähentyminen. Nuorilla pandemia näyttää lisänneen liikkumisen polarisaatiota, eli nuorten jakautumista liikunnallisesti aktiivisiin ja vähän liikkuviin. Toimintarajoitteita kokevilla nuorilla liikkuminen vähentyi muita yleisemmin. Nuoret kokivat yleisimmäksi liikkumisen esteeksi etäopiskelusta johtuvan koulutehtävien kuormituksen.

Työikäisillä työmatkaliikunta vähentyi pandemian aikana. Liikunnan kokonaismäärä ei kuitenkaan laskenut ja saattoi jopa lisääntyä. Osa korvasi puuttuvaa työmatkaliikuntaa muulla liikunnalla. Liikunnan muodot muuttuivat: ryhmäliikunnasta ja kuntosaliharjoittelusta siirryttiin esimerkiksi kävelyyn ja ulkoiluun.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Iäkkäillä liikkuminen vähentyi pandemian aikana ennakkoon arvioitua vähemmän. Suurin osa vähintään ylläpiti liikkumista. Erityisesti hyötyliikunta, kotona tapahtuva liikunta ja kävely lisääntyivät tai pysyivät ennallaan.

Kuluvan vuoden, 2020, koronatilanteesta johtuvat vaikeudet sekä pandemian jatkuminen vaikeuttavat edelleen koko taide-, kulttuuri-, liikunta- ja urheilualan toimintamahdollisuuksia. Valiokunta pitää tärkeänä, että tämä otetaan huomioon tulevien vuosien taloudellisissa panostuksissa ja sen vuoksi pitää tarpeellisena tuoda esille alaa koskevaa tilannearviota erityisesti tätä vuotta koskien.

Luovien alojen ja tapahtumateollisuuden vaikutukset ulottuvat laajalle

Luovat alat ovat sekä tärkeitä tiedon, kulttuurin, ilon ja elämysten tuottajia että merkittäviä työllistäjiä sekä talouskasvun lähteitä. Kolmen ministeriön (TEM, STM ja OKM) asettama Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmä kirjasi vuonna 2017 mietintöönsä, että luovien alojen "tuottama arvonlisäys sekä osuus työllisistä on suurempi kuin esimerkiksi elektroniikkateollisuuden, paperiteollisuuden tai kaivosteollisuuden". Valiokunta katsoo, että luovien alojen ja tapahtumateollisuuden potentiaalia ja toimintamahdollisuuksia tulee tarkastella jatkossakin, ja yhteistyönä eri hallinnonalojen kesken. Näin saadaan otettua huomioon alaa koskevat tarpeet eri näkökulmista ja myös kokonaisuutena.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että taiteen ja kulttuurin ympärille kytkeytyy ekosysteemi, jossa liikkuu myös kuluttajien rahaa. Kokonaisuus työllistää alan toimijoiden lisäksi esim. taksinkuljettajia ja ravintola-alan työntekijöitä ja tuo Suomeen sekä alojen ammattilaisia että matkailijoita. Taide, kulttuuri, viihde ja virkistys ovat palvelu- ja teollisuuden aloja, joilla on jo nyt merkittävä talouden ja työllisyyden kasvupotentiaali. On tärkeää, että em. toiminta-alan merkittävyys nyt ja tulevaisuudessa tunnustetaan ja koronan alalle aiheuttamiin vaurioihin suhtaudutaan vakavasti ja ratkaisukeskeisesti.

Turun yliopiston tekemän toimialatutkimuksen mukaan esimerkiksi tapahtumateollisuudessa Suomessa toimii arviolta n. 3 200 yritystä ja toimialan kokonaisarvo ennen koronaa oli arviolta noin 2,35 miljardia euroa. Em. arviot perustuvat vuoden 2019 tietoihin. Asiantuntijalausunnon mukaan tapahtumateollisuuden alalla koronakriisin vuoksi lomautettujen työntekijöiden tai ilman työtä jääneiden yksinyrittäjien yhteenlaskettu määrä on jopa 9 000 henkilöä.

Asiantuntijalausunnon arvion mukaan lähes 90 %:lla tapahtumateollisuuden yrityksistä vuoden 2020 liikevaihto putoaa yli 50 % aiempaan vuoteen verrattuna ja yli 60 % yrityksistä tulee tekemään merkittävästi tappiollisen tuloksen.

Urheilun alalla valtaosa (80 %) yhdistyspohjaisista urheiluseuroista selvisi kevään 2020 koronarajoituksista melko vähillä ongelmilla. Viidennekselle seuroista aiheutui kuitenkin paljon tai erittäin paljon ongelmia. Näitä seuroja yhdisti raskas kiinteiden kulujen rakenne, tulorahoituksen nopea vähentyminen sekä talouspuskurien puuttuminen. Saadun asiantuntijalausunnon mukaan seurojen tulonmenetykset (maalis—toukokuu 2020) olivat arviolta yhteensä 76 milj. euroa (nettomenetykset 47 milj. euroa). Osakeyhtiöpohjaisissa seuroissa ajaututtiin ongelmiin nopeasti. Arvion mukaan yhdistyspohjaisten seurojen toiminta on palautunut lähemmäksi normaalitilaa.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Monet osakeyhtiömuotoiset seurat ovat vaikeuksissa myös nyt syksyllä, kun tulonmuodostus perustuu katsojatuloihin, jotka ovat laskeneet rajoitustoimien vuoksi.

Lajiliitoissa ja muissa liikuntajärjestöissä koronakriisi on vaikuttanut erityisesti huippu-urheiluun, tapahtumiin, leireihin ja näytöksiin sekä kilpailutoimintaan. Maalis—toukokuun tulonmenetykset järjestöissä olivat arviolta 11,4 milj. euroa (nettomenetykset 2,1 milj. euroa). Olympiakomitean tuoreen (10/2020) selvityksen mukaan sen jäsenjärjestöjen taloudelliset menetykset olivat kesäkuukausien aikana noin 9,2 miljoonaa euroa (nettomenetykset noin 1,9 milj. euroa). Erilaisilla sopeuttamistoimilla on saatu aikaan kulujen pienentymistä, ja lisäksi esimerkiksi kansainvälisen toiminnan supistuminen on voinut tuoda säästöjä.

Koronatilanteen aiheuttamista vaikeuksista selviämiseksi tarvitaan sekä nopeaa kriisiapua että pitemmän tähtäimen elvytyspaketti, jolla luovat alat sekä liikunnan ja urheilun toimijat pääsevät taas jaloilleen. On myös varmistettava, että erilaiset tuotantotuet, kansainvälistämistuet ja tuotantokannustimet, jotka ovat em. aloille erittäin tärkeitä pitkäjänteisiä tukimuotoja, pidetään voimassa.

Valiokunta korostaa hallitusohjelmassa mainitun Creative Business Finland -hankkeen valmistelun ripeää etenemistä sekä rahoitusinstrumentin että ekosysteemipalvelujen verkoston toteuttamiseksi luoville aloille.

Taiteen, kulttuurin, liikuntatoimen ja nuorisotyön määrärahat vuoden 2020 valtion talousarviossa

Yleistä. Vuoden 2020 valtion varsinaisen talousarvion mukaan taiteen ja kulttuurin määrärahat ovat yhteensä noin 485 milj. euroa, liikuntatoimen noin 166 milj. euroa ja nuorisotyön noin 80 milj. euroa. Vuoden 2020 taiteen ja kulttuurin määrärahat ovat noin 8 prosenttia suuremmat kuin vuoden 2019 määrärahat, liikuntatoimen määrärahat neljä prosenttia suuremmat ja nuorisotyön määrärahat kaksi prosenttia suuremmat kuin vuoden 2019 määrärahat.

Valiokunta pitää perusteltuna, että koronavirustilanteen aiheuttamia epäsuotuisia vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan on pyritty torjumaan tukemalla yhteiskunnan eri toimijoita valtion talousarvioon osoitetuilla lisämäärärahoilla. Kun hallitus totesi maaliskuussa 2020 Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi ja valmiuslaki otettiin käyttöön, hallitus päätti, että valtiontalouden menokehys ei rajoita vuotta 2020. Hallitus antoi eduskunnalle 29.10.2020 seitsemännen lisätalousarvioesityksensä. Vuonna 2021 palataan noudattamaan valtiontalouden menokehystä, mutta koska koronavirustilanne on poikkeusolojen ja valmiuslain voimassaolon päättymisen jälkeenkin jatkunut vaikeana, vielä vuoden 2021 ajan on käytössä koronavirustilanteeseen liittyviä poikkeuksia: koronaan liittyvät välittömät terveysturvallisuuden kustannukset katetaan täysimääräisesti kehyksen ulkopuolisina menoina, minkä lisäksi tilanteen epävarmuuden takia vuodelle 2021 varataan ylimääräinen 500 milj. euroa käytettäväksi kertaluonteisiin ja finanssipoliittisesti pakollisiin koronavirustilanteesta aiheutuviin menotarpeisiin. Jos edellä mainittuja menoja aiheutuu vähemmän kuin mihin kehyksessä on varauduttu, erotusta ei käytetä muiden menojen lisäämiseen.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Koronavirustilanteen epäsuotuisten vaikutusten vähentämiseksi kahdessa lisätalousarviossa on lisätty kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön määrärahoja opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla yhteensä noin 108 milj. euroa. Lisäksi seitsemännessä lisätalousarvioesityksessä ehdotetaan lisämäärärahaa kulttuurialalle yhteensä noin 30 milj. euroa. Osalla kulttuurin ja taiteen toimijoista on ollut mahdollista hakea avustuksia myös työ- ja elinkeinoministeriön pääluokkaan osoitetuista lisämäärärahoista.

Valiokunta pitää tehtyjä taloudellisia panostuksia perusteltuina ja pitää tärkeänä huolehtia siitä, että määrärahat kohdennetaan tarkoituksenmukaisesti siten, että niiden avulla pystytään tukemaan alan toimijoita mahdollisimman kattavasti.

Tuen kohdentuminen. Koronan takia taiteilijoiden ja kulttuurilaitosten toiminta on edelleen vaikeaa: toimintaa on normaalia vähemmän, isoja tapahtumia ei järjestetä ja ihmiset varovat osallistumista erilaisiin tapahtumiin. Koronarajoitukset vähentävät merkittävästi mahdollisuuksia saada lipputuloja. Tämä aiheuttaa tappioita, mikä johtaa siihen, että toimintoja ei pystytä toteuttamaan.

Valiokunta toteaa, että lisätalousarvioissa varattu taloudellinen tuki koronasta johtuvien vaikeuksien voittamiseksi on ollut tärkeä panostus toimialalle. Taike on jakanut korona-apurahoja yksittäisille taiteilijoille ja muille alan ammattilaisille. Opetus- ja kulttuuriministeriö on jakanut koronasta aiheutuvien ongelmien paikkaamiseksi rahoitusta taide- ja kulttuurialan yhteisöille.

Valiokunnan saaman asiantuntijalausunnon mukaan yhtenä ongelmana korona-apurahoituksen kohdentamisessa on ollut toiminimellä toimivan mahdollisuus saada opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämää yhteisöavustusta. Asiantuntijalausunnon mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö ei myönnä toiminimelle yhteisöavustusta siksi, että toiminimi ei ole itsenäinen oikeushenkilö. Taiken korona-apurahat ovat taas olleet työskentelyapurahoja, joita ei ole voinut jakaa toiminimelle.

Asiantuntijalausunnon mukaan työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalla koronatukea on voinut saada päätoiminen yrittäjä riippumatta toiminnan oikeudellisesta muodosta ja rahoitustavasta. ELY-keskukset ovat voineet jakaa korona-kehittämisyhteistyöstä toiminimille, ja kunnat ovat voineet jakaa tukea yksinyrittäjille (toiminimi), jos yksinyrittäjällä katsottiin olevan edellytykset kannattavaan liiketoimintaan.

Ongelmana asiantuntijakuulemisessa tuotiin esille myös se, että Business Finlandin ja ELY-keskusten myöntämiä liiketoiminnan kehittämiseen tarkoitettuja tukia uhkaa osittain takaisinperintä tilanteessa, jossa tapahtumaliiketoimintaa ei olla vielääkään päästy käynnistämään ja myönnetyn rahoituksen ehtoja ei näin pystytä täyttämään. Olemassa olevat tukimuodot kohdistuvat heikosti tapahtuma-alan yrityksille eivätkä kata näin pitkältä ajalta koituneita, mittavia tappioita. Opetus- ja kulttuuriministeriön jakamat tuet ovat kohdentuneet tapahtumajärjestäjille. Toimialan epävarmassa ja epävakaassa tilanteessa tuet eivät liiku eteenpäin alihankintaportaaseen, sillä ne jäävät tapahtumajärjestäjälle odottamaan käyttömahdollisuuksien avautumista.

Sinänsä kannatettavan valtion tuen, jolla on vastattu korona-ajan ongelmiin, puutteena on ollut myös se, että esimerkiksi keväällä luotu kustannustuki sisälsi eräitä kriteerejä, jotka tekivät tuen

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

saamisen mahdolliseksi musiikki- ja tapahtuma-alalle. Ongelmana oli muun muassa se, ettei tukea voinut saada lainkaan kesäkaudelle. Tukea voi saada vain huhti-toukokuulle ja lisäksi tuen tarve arvioitiin vain huhti-toukokuun tilanteen mukaan. Vaikka kesä oli kulttuurialalle katastrofi, sen perusteella ei voinut saada kustannustukea, koska tukikriteerit mahdollistivat vain huhti- ja toukokuussa syntyneet tappiot.

Valiokunta vahvasti kannattaen taiteen, kulttuurin sekä liikunnan ja urheilun toimialoille suunnattua koronatukea painottaa osoitettavan tukirahoituksen riittävyyttä sekä oikeudenmukaista ja tasapuolista kohdentumista. On tärkeää, että siinä otetaan huomioon alan moninaiset toiminta- ja organisoitumistavat. Tukien myöntämisen perusteet tulee olla selkeät ja mahdollisimman yhdenmukaiset. On tärkeää, että rahoituksen saamisen edellytyksistä annetaan selkeät ohjeet jo rahoituksen hakuvaiheessa.

Valiokunta kiinnittää huomiota EU:n elvytyspakettiin liittyen syyskuussa 2020 hyväksytyyn Euroopan parlamentin päätöslauselmaan, jossa otetaan kantaa kulttuurisesta elpymisestä kulttuurialan puolesta. Euroopan parlamentti vaatii komissiota ja jäsenmaita varaamaan vähintään 2 % elpymis- ja palautumistukivälineestä kulttuurialan elvytykseen. Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomi suuntaa rahoitusta edellä mainitun mukaisesti elpymis- ja palautumistukivälineestä laajalaisesti kulttuurialan elvytykseen.

Taiteilijoiden ja urheilijoiden toimeentulo

Pandemia on tuonut esille myös taiteen ja kulttuurin alkutuotannon kipupisteen: Taiteilijoiden työt koostuvat useista eri tehtävistä ja toimeentulo kertyy palkkioista, yrittäjätulosta, apurahoista ja/tai tekijänoikeustulosta, joista mikään yksin ei tuo riittävää toimeentuloa. Valiokunta uudistaa aikaisemmassa valtion talousarviota koskevassa lausunnossaan (HE 29/2019 vp— SiVL 3/2019 vp) esille tuomansa kannan, että on tärkeää huolehtia riittävästä panostuksesta taiteen alkutuotantoon eli taiteilijoiden työn mahdollistamiseen. Tämä edellyttää taiteilijoiden ansainnan, kuten palkka ja apurahat, sekä sosiaaliturvan kokonaisuuden tarkastelua ja kehittämistä siten, että taiteilijoille turvataan yhdenvertaiset mahdollisuudet keskittyä yhteiskunnallisesti merkittävän ja kannattavan työn tekemiseen. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että ammattiurheilijoiden sosiaaliturvan määräytymisessä tilanne on samankaltainen kuin taiteilijoilla.

Harvalle taiteilijalle kertyy palkkaa, työttömyysturvaa ja normaaleja palkansaajan etuja, kuten ansiosidonnainen työttömyysturva ja sen eläkekarttuma, työterveyshuolto tai aikuiskoulutustuki. Tässä yhteydessä on huomattava myös, että valtion taiteilija-apurahat eivät tuo täyttä sosiaaliturvaa niiden saajille. Myös urheilijoilla on merkittäviä puutteita sosiaaliturvassa. Esimerkiksi apurahaurheilijalla ei ole lakisääteistä eläketurvaa, ja ammattiurheilijalla ei edes palkkasuhteessa ole oikeutta ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan.

Valiokunta kiinnittää huomiota kuvataiteilijoiden taloudellista asemaa parantaneeseen ja muutoinkin onnistuneena pidettyyn näyttelypalkkiokokeiluun. Siitä tehdyn arviointiraportin (#TaideMaksaa: Taiteilijoiden näyttelypalkkiokokeilun arviointi, opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:19) suositukseen viitaten valiokunta kannattaa kokeilun vakinaistamista ja pitää ehdottoman tärkeänä, että sen valmisteluun osoitetaan vuodelle 2021 riittävä rahoitus. (*Valiokunnan lausumaesitys 1*)

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Valiokunta on aikaisemmin eri yhteyksissä (esim. SiVL 3/2019 vp) tuonut esille huolensa taiteilijoiden vaatimattomasta tulonmuodostuksesta ja tarpeen kehittää taiteilijoiden eläketurvaa. Valiokunta edellä todettu uudistaen painottaa taiteilijaeläkkeiden määrän lisäämistä. (*Valiokunnan lausumaesitys 2*)

Palkansaajista poikkeavan työmarkkina-aseman vuoksi taiteilijat ja urheilijat jäävät helposti sosiaaliturvan väliinpuotoajiksi. Esimerkiksi taiteilijoiden työssäoloehto on haastavaa laskea keikkatyön ja apurahojen välimaastossa. Taiteilija-apurahakauden jälkeen taiteilijaa pidetään helposti yrittäjänä, joka työllistyy omassa työssään, vaikka hänellä ei olisikaan toiminimeä eikä tuloja. Oikeutta työmarkkinatukeen ei katsota olevan esimerkiksi omassa työssään työllistymisen vuoksi. Omassa työssä työllistymisen määrittely on usein ongelmallista; sellaiseksi on valiokunnan saaman tiedon mukaan katsottu esim. taiteilija, joka ylläpitää omia verkkosivujaan, taikka muusikko tai urheilija, joka harjoittelee.

Valiokunta painottaa, että ammattiurheilijoiden ja -taiteilijoiden sosiaaliturvan epäkohdat tulee korjata mahdollisimman pikaisesti. (*Valiokunnan lausumaesitys 3*)

Valiokunta tuo tässä yhteydessä esille huolensa siitä, että luovan alan tekijöiden työttömyyspäivärahaa voidaan vähentää tekijänoikeuskorvauksen perusteella. Tekijänoikeusjärjestöjen keräämät käyttökorvaukset tulevat tekijälle takautuvasti ja pitkän ajan kuluttua. Siksi niitä voi tulla myös työttömäksi jääneelle tekijälle, jonka muut tulot ovat romahtaneet. Kyse ei ole työpalkasta vaan takautuvasti maksettavasta teoksen käyttökorvauksesta. Silti tekijänoikeusjärjestöiltä saatuja tilityksiä kohdellaan työttömyysetuuden sovitellussa samalla tavalla kuin työttömyysaikana tehdyn työn tuottamaa palkkaa. Ne voivat pahimmillaan leikata työttömyyskorvauksen kokonaan.

Valiokunta painottaa edellä esille tuodun epäkohdan korjaamista mahdollisimman pian siten, että tekijänoikeuskorvaukset ennen työttömyyttä tehdyn teoksen tai esityksen käytöstä jätetään huomioimatta työttömyysetuuden sovitellussa. (*Valiokunnan lausumaesitys 3*)

Taiteen ja kulttuurin, liikuntatoimen ja nuorisotyön määrärahat vuoden 2021 talousarvioesityksessä

Vuoden 2021 valtion talousarvioesityksessä ehdotetaan taiteen ja kulttuurin lukuun yhteensä noin 576 milj. euroa, liikuntatoimen lukuun noin 157 milj. euroa ja nuorisotyön lukuun noin 76 milj. euroa. Valiokunta pitää hyvänä, että talousarviossa ehdotetaan useita panostuksia, joilla tuetaan ja edistetään väestön hyvinvointia sekä kulttuurialan toiminnan edellytyksiä. Valiokunta kiinnitti vuotta 2020 koskevasta talousarvioesityksestä antamassaan lausunnossa (HE 29/2019 vp—SiVL 3/2019 vp) erityistä huomiota mm. taiteen, kulttuurin ja liikunnan hyvinvointivaikutuksiin ja korostaa niihin panostamisen tärkeyttä edelleen.

Tässä lausunnossa edellä keskeisistä määrärahalisäyksistä todetun lisäksi valiokunta kiinnittää huomiota eräisiin lisäpanostuksiin vuodelle 2021.

Talousarvioesityksessä on huomioitu esittävän taiteen rahoitusjärjestelmän uudistaminen, jonka toteuttamiseen kokonaisuudessaan on kehyskauden lopulla osoitettu lisämäärärahaa 12 milj. eu-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

roa verrattuna vuoteen 2019. Valiokunta korostaa lisämäärärahan tarpeellisuutta esittävän taiteen valtionosuusuudistuksen toimeenpanoon.

Taiteen ja kulttuurin toimialan virastojen (Museovirasto, Taiteen edistämiskeskus, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Näkövammaisten kirjasto ja Suomenlinnan hoitokunta) toimintamenoihin esitetään ensi vuodelle yhteensä 41,5 miljoonaa euroa, joka vastaa vuoden 2020 tasoa. Valiokunta viitaten aikaisempaan lausuntoonsa (HE 98/2020 vp — SiVL 10/2020 vp) kiinnittää huomiota Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toimintamahdollisuuksien turvaamiseen. On tärkeää huolehtia siitä, että sillä on edellytykset resursoida toimintansa siten, että se pystyy huolehtimaan kaikista sille annetuista tehtävistä.

Valiokunta pitää hyvänä, että yksityisen kopioinnin hyvityksen määräraha pysyy 11 milj. eurossa vuonna 2021. Sen sijaan vuoden 2022 taso on vielä auki. On tärkeää huolehtia siitä, että hyvitysjärjestelmän uudistamisen mahdollinen viivästyminen ei tule jäämään oikeudenhaltijoiden haitaksi.

Kuntatalous

Valiokunta painottaa kuntatalouden turvaamista valtion eri toimissa laajemminkin ja tuo seuraavassa esille kuntatalouden merkityksen erityisesti kulttuurin ja liikunnan aloilla.

Kunnilla on merkittävä osa taiteen ja kulttuurin ekosysteemissä. Siinä kunnat toimivat paitsi toimintojen järjestäjinä ja rahoittajina myös monin tavoin mahdollistajina luomalla edellytyksiä alan toimijoille esimerkiksi tarvittavia tiloja ja tapahtumia järjestämällä.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että kuntien taloustilanteella on vaikutuksia kulttuurin ja taiteen sekä liikunnan ja urheilun toimintamahdollisuuksiin. Kuntien taloudelliset edellytykset turvaamalla huolehditaan siitä, että kunnat voivat lakisääteisten toimintavelvoitteidensa ohella olla mukana huolehtimassa osaltaan taiteen ja kulttuurin sekä liikunnan ja urheilun toimintaedellytyksistä. Nämä ovat merkittäviä tekijöitä myös kunnan elinvoimaisuuden ylläpitämisessä ja edistämisessä. Vaikutuksia voidaan tarkastella myös toisinpäin: kuntien taloudelliseen tilanteeseen vaikuttaa myös em. toiminta-alojen selviytyminen koronakriisistä.

Valiokunnan saaman asiantuntijalausunnon mukaan tapahtumateollisuuden yrityksiä on rekisteröity 306 kuntaan. Mm. kulttuurin ja urheilun tapahtumien puuttumisen takia niiden suorat sekä muille toimialoille kohdistuvat välilliset taloudelliset ja työllisyysvaikutukset jäävät toteutumatta. Tämä vaikuttaa kuntien verotuloihin ja työttömyysasteeseen. Tapahtuma-ala on myös merkittävä nuorten työllistäjä, ml. kesätyöt ja työnteon mahdollisuudet opintojen ohessa.

Kuntien keskeiset liikuntapalvelut oli keväällä pääosin keskeytetty tai suljettu, lukuun ottamatta ulkoilu- ja luontoliikuntapaikkoja. Asiantuntijalausunnon mukaan koronarajoitusten aiheuttamat tulonmenetykset vuoden 2020 maaliskuulta—toukokuulta Manner-Suomen kuntien liikuntapalveluissa olivat arviolta yhteensä 22—23 milj. euroa (nettomenetykset ei ole arvioitavissa). Merkittävimmät koronan vaikutukset kuntien liikuntapalveluihin saadaan selville todennäköisesti vasta myöhemmin.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Saamaansa asiantuntijalausuntoon viitaten valiokunta toteaa, että suurin osa kuntien taiteeseen ja kulttuuriin myöntämästä rahoituksesta kohdentuu valtionosuuslaitoksille. 1960—1970-luvuilta periytynyt taiteen ja kulttuurin tukirakenne itsessään myötävaikuttaa siihen, että taiteilijat keskittyvät pääkaupunkiseudulle. Erityisesti nuoren polven koulutetut taiteilijat jäävät tai muuttavat pääkaupunkiseudulle, jossa toiminnalle tarjoutuu muuta maata paremmat edellytykset.

Kaikilla kunnilla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia panostaa eri taidealojen diversiteetin ja uudenlaisten alustojen kehittämiseen. Valtionosuus kytkeytyy käytännössä yksittäisiin organisaatioihin, jolloin uusia ratkaisuvaihtoehtoja ei ehkä niin helposti keksitä. Tilanne on johtamassa siihen, että valtionosuuslaitoksia helposti kurjistetaan eikä muita ratkaisumalleja hahmoteta.

Valiokunta painottaa, että tulevissa kuntia koskevissa ratkaisuissaan valtion tulee osaltaan huolehtia siitä, että jokaisella kunnalla on tosiasialliset mahdollisuudet edistää kuntalaistensa hyvinvointia ja kuntansa elinvoimaa.

Rahapelitoiminnan tuottojen tuloutus

Rahapelitoiminnan tuotot ja tuottoennusteet ovat alentuneet tänä vuonna ja alenevat myös ensi vuonna. Rahapelituottojen alenemiseen ovat vaikuttaneet muun muassa Veikkaus Oy:n markkina-aseman heikentyminen, pelihaittojen torjumiseen tähtäävät toimet (mm. pakollinen tunnistautuminen ja peliautomaattien määrän merkittävä väheneminen) sekä koronavirusepidemian vuoksi suljetut peliautomaatit ja pelisalit.

Valiokunta vuoden 2020 talousarvioesityksestä antamaansa lausuntoon viitaten uudistaa asiaa koskevan vakavan huolensa.

Veikkaus Oy:n tuottoennusteen laskun vuoksi kuluvan vuoden seitsemännessä lisätalousarvioesityksessä ehdotetaan, että rahapelitoiminnan tuottojen laskua kompensoitaisiin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle vuonna 2020 budjettivaroin yhteensä 175,7 milj. eurolla. Kompensaatiosta 34,2 milj. euroa ehdotetaan kohdistuvan tieteeseen, 75,16 milj. euroa taiteen ja kulttuurin edistämiseen, 48,8 milj. euroa urheilun ja liikuntakasvatukseen edistämiseen sekä 17,6 milj. euroa nuorisotyön edistämiseen.

Vuoden 2021 osalta rahapelitoiminnan tuottojen tuloutuksen lasku ehdotetaan talousarvioesityksessä kompensoitavaksi edunsaajille täysimääräisesti. Rahapelitoiminnan tuottojen tuloutus jää arvioiden mukaan tulevina vuosina nykyistä alhaisemmaksi. Vuoden 2021 jälkeen kompensointia jatketaan, mutta jatkossa tuloutuksen alenemista ei ole mahdollista kompensoida täysimääräisesti budjettivaroin.

Valiokunta pitää erittäin kannatettavina em. lisätalousarvioesityksen mukaista ja vuotta 2021 koskevaa täysimääräistä kompensatiota, mutta kiinnittää vakavaa huomiota ensi vuoden (2021) jälkeiseen aikaan: täysimääräisen kompensaation lisäksi on välttämätöntä löytää ratkaisut turvata rahapelituottojen avulla mahdollistetun yleishyödyllisen toiminnan jatkuvuus.

Yleishyödyllisten toimijoiden valtionavustusten turvaamiseksi ensi vuoden jälkeenkin tulee löytää kestävä, yhteinen ja tasapuolinen pitkän tähtäimen ratkaisu vastuuministeriöiden ja keskeis-

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

ten toimijoiden yhteistyönä. Rahapeliteutoilla on rahoitettu erittäin tarpeellista yhteiskunnallista toimintaa tieteen, taiteen, liikunnan, nuorison sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Järjestöjen ja muiden toimijoiden vankka osaaminen ja yhteistyön voima tuovat yhteiskuntaamme lisäarvoa. Näiden pois jääminen olisi valtavan suuri menetys.

Hallituksen vuoden 2021 talousarvioesitystä koskevan neuvottelun pöytäkirjamerkinnän mukaan hallitusohjelman mukaisesti ja kanavointikykyisen yksinoikeusjärjestelmän varmistamiseksi viedään viipymättä eteenpäin arpajaislain uudistamista koskeva hanke. Tavoitteena on saada esitys eduskuntaan kesäkuuhun 2021 mennessä.

Valiokunta pitää tärkeänä, että arpajaislain uudistaminen etenee aikataulussaan. Lain uudistamisen tavoitteena on hallitusohjelman mukaisesti selvittää arpajaislain uudistamistarpeita erityisesti rahapelaamisesta aiheutuvien haittojen ehkäisyn ja vähentämisen edelleen tehostamiseksi. Hankkeen tavoitteena on lisäksi selvittää lainsäädännöllisiä keinoja, joilla voitaisiin tukea Veikkaus Oy:n toimintaedellytyksiä kanavointikykyisen yksinoikeusjärjestelmän vahvistamiseksi.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että momentille 29.01.02 (Opetushallituksen toimintamenot) lisätään 500 000 euroa lukutaitostrategian loppuun saattamiseen ja pysyvän Lukutaito-ohjelman toteuttamiseen,

että momentille 29.01.02 (Opetushallituksen toimintamenot) lisätään 2 miljoonaa euroa opettajien täydennyskoulutuksen kehittämiseen ja täydennyskoulutuksen saatavuuden varmistamiseen,

että valtiovarainvaliokunta varmistaa riittävän määrärahan momentille 29.01.02 (Opetushallituksen toimintamenot) tekijänoikeuslakiin (404/1961) perustuvien kopiointi- ja muiden käyttöoikeuskorvausten sekä kopiointia, tallennusta ja käyttöoikeuksia koskevan tiedotus- ja selvitystoiminnan menojen maksamiseen siten, että siihen sisältyy myös kouluopetusta varten tarvittavien elokuvien esitysoikeuksien hankkiminen,

että momentille 29.80.30 (Valtionavustukset yleisten kirjastojen toimintaan) lisätään 2 miljoonaa euroa yleisten kirjastojen yhteisen eKirjaston kehittämiseen ja ylläpitoon,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon ja

että valtiovarainvaliokunta ehdottaa eduskunnan hyväksyttäväksi 3 lausumaa (Valiokunnan lausumaesitykset).

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp

Valiokunnan lausumaesitykset

- 1 *Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin kuvataiteilijoiden näyttelypalkki-
järjestelmän pysyvän mallin valmistelemiseksi siten, että se on otettavissa käyttöön vuo-
den 2022 alusta lukien.*
- 2 *Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy taiteilijoiden puutteellisen eläketurvan korjaami-
seksi toimenpiteisiin ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden määrän lisäämiseksi mahdollisim-
man pian.*
- 3 *Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy mahdollisimman pikaisesti tarvittaviin lainsääd-
ännöllisiin toimenpiteisiin ammattitaiteilijoiden ja -urheilijoiden työttömyysturvan, eläk-
keiden ja muun sosiaaliturvan parantamiseksi, ml. ennen työttömyyttä tehdyn teoksen tai
esityksen tekijänoikeuskorvausten huomioimatta jättäminen työttömyysetuuden sovittelus-
sa, siten, että se vastaa muiden palkansaajien sosiaaliturvaa.*

Helsingissä 12.11.2020

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Paula Risikko kok
varapuheenjohtaja Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Marko Asell sd
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Veronika Honkasalo vas
jäsen Kaisa Juuso ps
jäsen Anneli Kiljunen sd
jäsen Pasi Kivisaari kesk
jäsen Noora Koponen vihr
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Mikko Ollikainen r
varajäsen Ritva Elomaa ps
varajäsen Mia Laiho kok
varajäsen Sari Tanus kd
varajäsen Sinuhe Wallinheimo kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen
valiokuntaneuvos Kaj Laine

**Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp
Eriävä mielipide 1**

ERIÄVÄ MIELIPIIDE 1

Perustelut

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä katsoo, että syrjäytyminen ja koulupudokkuus ovat vakavia uhkia yksilölle itselleen sekä myös koko yhteiskunnalle. Hallituksen esitys oppivelvollisuuden laajentamisesta 18 ikävuoteen sekä toisen asteen koulutuksen muuttamisesta maksuttomaksi on erittäin kallis hanke, jolla ei asiantuntijoidenkaan mukaan ehkäistä edellä mainittuja ilmiöitä. Perussuomalaiset eivät kannata uudistuksen toteuttamista.

Toisen asteen koulutuksessa on epäkohtia, joihin tulee pikaisesti puuttua. Lisärahoitus ei ole ainoa ratkaisu, vaan koko järjestelmää on tarpeen tarkastella. Hallituksen tavoite laajentaa oppivelvollisuus toiselle asteelle ei ratkaise mitään ongelmaa.

Tärkeää on panostaa niiden nuorten ongelmiin, jotka eivät hakeudu toiselle asteelle tai keskeyttävät opinnot. Ilman toisen asteen tutkintoa jäävien ongelmat eivät synny toisen asteen tutkinnon kynnyksellä, vaan vuosien mittaan oppivelvollisuusiän kuluessa.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 12.11.2020

Ritva Elomaa ps
Kaisa Juuso ps
Ari Koponen ps

**Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp
Eriävä mielipide 2**

ERIÄVÄ MIELIPIIDE 2

Perustelut

Yleistä talousarvioehdotuksesta

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021 sisältää tärkeitä panostuksia osaamiseen ja koulutukseen. Tilanteessa, jossa on mahdollista tehdä lisäpanostuksia, on ne kohdistettava sivistykseen ja osaamiseen.

Koronaepidemia on vaikuttanut merkittävästi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle. Keväällä oppilaat ja opiskelijat joutuivat etäopetukseen. Lasten sekä nuorten harrastustoimintaa rajoitettiin. Kulttuurin ja liikunnan ala on ollut äärimmäisen vaikeassa tilanteessa tempoilevien tapahtumaohjeistusten kanssa. Koronasta toipuminen vaatii tukea myös ensi vuoden talousarviossa.

Valtiovarainvaliokunnan olisikin arvioitava, millä tavalla hallituksen lisäyksiä voitaisiin kohdentaa uudelleen, jotta turvataan laadukkaat kasvatus- ja opetuspalvelut vuonna 2021. Erityisesti valiokunnan tulisi tarkastella hallituksen pysyviä menolisäyksiä, kuten oppivelvollisuuden laajentamiseen varattujen määrärahojen uudelleenkohdennusta.

Perustaitojen vahvistaminen

Joka vuosi jopa 6 000 nuorta päättää peruskoulun ilman riittäviä kirjallisia ja matemaattisia valmiuksia. Tuhannet nuoret ovat joka vuosi vaarassa jäädä yhteiskunnasta syrjään. Myös suomalaisten oppimistulosten pitkään jatkunut positiivinen kehitys on pysähtynyt, eivätkä kaikki koululaiset pysy mukana.

Hallitus esittää ratkaisunaan oppivelvollisuuden laajentamista 18-vuotiaaksi sekä maksuttoman toisen asteen toteuttamista sen kalenterivuoden loppuun, jolloin nuori täyttää 20 vuotta. Hallituksen esittämällä mallilla määrärahat eivät kohdenna osaamisen, ohjauksen ja koulutuksen laadun vahvistamiseen. Lähes kaikki lisäresurssit menevät maksuttomiin koulukirjoihin ja -kuljetuksiin.

Asiantuntijanäkemyksen mukaan oppivelvollisuusiän pidentäminen ei ole vaikuttava tapa puuttua lasten ja nuorten syrjäytymiseen ja koulupudokkuuteen. Tarvitsemme sen sijaan oikea-aikais-ta tukea sekä panostuksia varhaisiin vuosiin ja peruskouluun. Oppivelvollisuusiän pidentäminen on mekaaninen toimenpide, jolla ei itsessään varmisteta sitä, että opiskelijat saavuttavat koulutuksen aikana riittävän osaamisen myöhempää koulutuspolkua sekä työelämää varten.

Vaikuttavampaa olisi panostaa juuri niihin nuoriin, jotka tarvitsevat erityistä tukea, ja turvata riittävän yksilölliset koulupolut aina peruskoulusta lähtien. Oppivelvollisuuden laajentamiseen varattu määräraha on kohdennettava lasten ja nuorten osaamisen ja ohjauksen vahvistamista tukeviin toimenpiteisiin.

Valiokunnan lausunto SiVL 11/2020 vp
Eriävä mielipide 2

Peruskoulun on taattava jokaiselle riittävät tiedot ja taidot myöhemmälle koulupolulle. Osaamisen varmistaminen on nostettava keskiöön. Hyvä luku-, kirjoitus- ja laskutaito on hankittava perusasteella, sillä vahvat perusvalmiudet ovat edellytys jatko-opinnoissa ja elämässä pärjäämiseksi.

Varhaisen tuen merkitys

Koulutusjärjestelmämme vaikuttava osa piilee varhaisissa vuosissa. Tarvitsemme tasa-arvoa ja oppimisen mahdollisuuksia vahvistavia toimia heti koulupolun alkupäähän. Myöhemmin on vaikeaa korjata sitä, mikä on jäänyt oppimatta varhaislapsuudessa ja peruskoulun ensimmäisinä vuosina.

Panostamalla varhaiskasvatukseen, esiopetukseen ja peruskoulun ensiaskeliin turvaamme nykyistä vahvemman, kannustavamman ja tasa-arvoisemman koulutien ihan kaikille lapsille. Hallituksen määräaikainen kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu on toteutettava pysyvästi.

Hallituksen panostusten pitäisi kohdistua varhaiskasvatuksen laadun vahvistamiseen. Valitettavasti nyt hallituksen esittämät määrärahat varhaiskasvatuksen laatu- ja tasa-arvo-ohjelmaan ovat luonteeltaan määräaikaisia. Onkin todellinen huoli, mikäli määräaikaisilla rahoilla luodaan pysyviä toimintamalleja, kuten varhaisen tuen malli. Valtiovarainvaliokunnan onkin arvioitava, miten hallituksen määräaikaispanostukset soveltuvat pysyviksi tarkoitettuihin toimintamalleihin.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 12.11.2020

Paula Risikko kok
Sinuhe Wallinheimo kok
Mia Laiho kok
Sari Tanus kd